

“Bir zaman can deyib, can eşidərdik...”

El şairi Məzahir Daşqının anadan olmasından 110 il keçir

Ömrün ötüb-keçən acılı-şirinli xatirələrini yada salanda mərhum Osman Sarıvəllinin təbirincə desək, Səməd Vurğun yadıqarı sevimli şairimiz, şeirləri dillər əzbəri olan Məzahir Daşqın haqqında bəzi məlumatları qəzetimizin çoxsaylı oxucularının diqqətinə çatdırmağı özümə borc bildim.

Ötən əsrin otuzuncu illərinin gətirdiyi qara yellər Məzahirin ailəsindən də yan keçmir, bu isti ocağın sakinləri pərənpərənə düşür. Məzahir Daşqının tərcümeyi-halından sətirlər: “O vaxt məndən ötrü oxumaq, təhsil almaq çox çətin oldu. 1937-ci ildə atamın partiyadan çıxarılması 1938-ci ilin mart ayında NKVD tərəfindən həbs edilməsi ilə nəticələndi. Artıq qapımızdan içəri ayaq basan olmadı, qohum-qonşu ilə əlaqələrimiz kəsildi. Mən gizlənməyə məcbur oldum. 1938-ci ilin martından 6 ay Orconikidze, Tbilisi və başqa yerlərdə keçindim. Nəhayət, Səməd Vurğunun köməyi ilə Gəncədə yaşamaq imkanı tapdım”.

İ.V.Stalinin repressiya maşınının günahsız insanları, ziyalıları qırıb tökdüyü illərdə belə, Səməd Vurğun Məzahirin taleyi ilə həmişə maraqlanmış, üst-başı nimdaş olan şairə bir dəst kostyum da almış, Mingəçevir, Bakı həbsxanalarında şairlə görüşmüş, sənətkarın məhvine imkan verməmişdir. Hətta dostu Aleksandr Fadeyevlə M.Daşqının arxasınca uzaq Sibire getməsi də el nəğməkarına olan hüsn-rəğbətini ifadəsi idi.

“Fadeyevlə Səməd Vurğunun rütbə sahiblərinə məni tapşırması çox müsbət təsir göstərdi, artıq onlar mənimlə bir əsir kimi deyil, insan kimi rəftar etməyə başladılar. Nəhayət günlər-illər gəlib keçdi. On illik dustaqlığa son qoyuldu. 1956-cı il 23 iyulda azadlığa buraxıldım. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. İndi birçə şey haqqında fikirləşirdim: tez qatara minib Bakıya çatmaq, əziz qardaşım və xilaskarım Səmədlə görüşmək!

Qatar Bakı stansiyasına çatanda üreyimin bərk döyündüyünü hiss etdim. Sevincdənmi, həyəcədənmi, az qalırdı üreyim sinəmdən çıxa.

Nəhayət, Bakının mərkəzində yerləşən Yazıçılar İttifaqına yollandım. İş vaxtının axırı idi. Binanın qarşısında ortayaşlı bir kişi ilə rastlaşdım:

—Ayə, qardaş, Səməd görəsən yuxarıdadır?

—Kim?

—Səməd, Səməd Vurğun!

Kişi məni başdan-ayağa süzüb dedi:

—Səməd yoxdur.

—Çoxdanmı gedib?

—Necə bəyem, eşitməmişən ki, Səməd Vurğun vəfat edib?

—Nə danışsın, ayə, Səməd ölə bilməz! - deyə kişinin üzünə dik baxdım. Gördüm ki, kişi də kövrəlib. Daha dinmədim, dinməyə halım da yox idi. Gözlərim qaraldı, rəngim solub-saraldı, sanki dünya başıma fırlandı. Özümü birtəhər lyirimaltılar (indiki Sahil) başına tərəf apara bildim. Bağda nə qədər oturmşam, yatmışam, bilmirəm. Birdən bir nəfər amiranə səsi məni diksindirtdi.

—Ay yoldaş, ev-eşiyin yoxdur, gecənin bu vaxtı burada nə edirsən?

Qarşımda ucaboşu bir milis (polis) işçisi dayanmışdı.

Astaca dedim:

—Evim də, eşiyim də var idi. Amma indi heç nəyim yoxdu, yurdsuz-yuvasız bir bəndəyəm.

—Niyə?

—Səməd ölüb.

—Kim?

—Səməd Vurğun.

—Səməd qohumun idi?

—Yox!

—Bəs nəyin idi?

—Özüm!

Milis (polis) yanımda oturdu. Bir müddət ikimiz də dinmədik. Bir az sükutdan sonra o dilləndi.

—Bilirsənmi ki, saat 3-ə işləyir. İndi hər yer bağlı olar. Mən də burada növbətçiyəm. İndi bizim maşın gələcək. Gədersən bizə, bir az istirahət edərsən. Səhər tezdən şairin məzarını birlikdə ziyarət edərək.

Belə də oldu. Müsahibim məni maşınla yola saldı. Çadrovu küçəsində kiçik bir otaqda qaldım. Səhər açıldı. Rəhim adlı həmin milislə bazara getdik, tər çiçək dəstələri aldım. Möhtərəm şairin məzarı önündə diz çöküb oturdum, o ki var ağıladım, sinəmdən qopan misraları şairin ruhuna erməğan etdim:

*Çıxdım dostum gəzən qəlbi dağlara,
Bir küskünlük gördüm baxdıqca hara,
Səməd hanı? - dedim göy yaylaqlara,
Sonalər çırpındı, göllər ağıladı...*

Xalq şairi Səməd Vurğun Məzahirin ilhamına, onun şeirlərinin həyatı gücünə xüsusi diqqət yetirir və bu sənətin xalq çəsməsindən qidalandığını söyləyirdi. Səməd Vurğun Məzahir Daşqını ustad şair, bədii sözün mahir bilicisi, ədəbiyyat adamı kimi tanıdığı və qiymətləndirmişdir.

Məzahir Daşqından ötrü Səməd Vurğun isə əziz, sevimli insan, qüdrətli sənətkar, xalq və vətən təəssübü çəkən əsl ziyalı, vətən oğlu idi.

Sonralar Məzahir Daşqın Səməd Vurğun əsərlərində dönə-dönə xatırlayır, onu ehtiramla yad edir, şairin sehrkar qələmindən, şəxsiyyətindən, şair-vətəndaş vüqarından məhəbbətlə söhbət açır.

Məzahir Daşqın S.Vurğunun adını dünyanın ən tanınmış sərkərdələri, söz bahadırları ilə bir sırada çəkir, onu xalqın qəlbində özünə yer etmiş görkəmli şəxsiyyət kimi tərənnün edir:

*Cavabsız qoymusan hər bir sorğunu,
Olubdur beyinlər fikir yorğunu,
Aldın əlimizdən Səməd Vurğunu,
Ağlar qoydun el-obanı, neylədin?*

Daşqın şairin təxəllüsüdür. Onun adı Məzahir, soyadı Axundov, atasının adı isə Həməzdir. Ailəsinin şəxsiyyətə pərəstiş dövründə təqiblərə məruz qalması, ailənin dağılması, haqsızlıq gənc Məzahirin həyatını zəhərləmiş, onun könül mülkünü tar-mar etmişdir. Şair 1909-cu ildə Tərtər rayonunun Borsunlu kəndində anadan olmuşdur. Kəndin mötəbər kişilərindən biri olmuş Məşədi Həməz kiçik ticarətlə məşğul olmaqla ailəsinə dolandırılmış, uşaq yaşlarından atasını itirmiş, dayısı Mirzəlinin himayəsində yaşamışdır.

Məzahir kiçik yaşlarından əkinçiliklə məşğul olan atası Məşədi Həməz ilə birlikdə çalışır, hazırcavablılığı, zirəkliyi ilə tay-tuşlarından fərqlənirdi. Onun möhkəm hafizəsi olub, hələ on yaşında ikən sinəsi el sənətkarları — Qurbani, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər kimi ustadların sözləri ilə dolu idi. 1920-ci ildə Cavanşir qəzasında keçirilən Şura qurultayı on bir yaşlı Məzahirin həyatında unudulmaz bir gün olur. Həmin qurultayda Məzahirin çıxışı hamını heyran qoyur, qurultayın qərarı ilə Bakıya oxumağa göndərilir. Neft Bakısında fəhlə fakültəsində təhsil almağa başlayır. Məzahir fəhlə fakültəsinin son təhsil ilində ikən Ağdam qəzasında rəhbərlik arasında intriqa başlayır. Bu çəkişmədən Məşədi Həməz haqqın tərəfində dayanır, lakin bədxahlar öz işi

ni görür. Məzahirin atası Ağdam PIK-in sədri Hüsü Hacıyevin tərəfdarı kimi partiyadan çıxarılır və həbsə alınır. Bu xəbər Bakıya çatan kimi gənc Məzahiri də məktəbdən çıxarırlar. Məzahir təhsilini Gəncədə davam etdirməyə məcbur olur. Beləliklə, 1925-ci ildən həyatını Gəncə ilə bağlayır. Burada, “Qızıl Gəncə” jurnalında müntəzəm çıxış edir, ədəbi gecələrdə, dərnlərdə iştirak edir. Bütün bunlar gənc Məzahirdə ədəbiyyata, sənətə marağı daha da artırır.

1926-cı ildən başlayaraq Məzahirin şeirləri mətbuatda işıq üzü görür və bu səmimi şeirlər dərhal oxucuların qəlbinə yol tapır.

Əlaqədar təşkilatların işə qarışması nəticəsində 1931-ci ildə haqq-ədalət öz yerini tapır, haqsızlığa yol verildiyi aydınlaşdırılır və Məşədi Həməzə partiya sıralarına bərpa edilir.

Lakin bu fərəhli günlər uzun sürmür. Yenidən satqınların meydan suladığı vaxtda Məzahirin atası həbs olunur, ailənin başı üstünü yenidən qara buludlar alır. Məzahirin bədxahların fitnə-fesadından uzaqlaşdır, canını qurtarmaqdan başqa çarəsi qalmır. Elə bu amansız günlərdə Məzahir Səməd Vurğunla tanış olur. Şair Məzahirin şeirlərini bəyənilir, ona lazımı köməkliklər göstərir.

Həmin vaxtlar ailənin yükü Məzahirin üstündə idi. 1939-cu ildən etibarən saz evlərdə təşkil olunan məclislərdə çalib-oxumağa başlayır, əldə etdiyi cüzi gəlirlə ailəsinə dolandırır.

Böyük Vətən müharibəsinin başladığı ikinci gün - 23 iyun 1941-ci ildə Məzahir könüllü olaraq ordu sıralarına yazılır, bununla da doğma vətəni azğın düşməndən müdafiə etməyə hazır olduğunu bildirir. Sovet ordusu 1941-ci ilin avqustunda İrana daxil olanda əsgərlərin arasında Məzahir də vardı. İranda olduğu yeddi ay Məzahir üçün çox mənalı və tarixi günlər kimi yaddaşına köçür. O, burada vaxtilə Gəncədə görüşdüyü, tanış olduğu və bir qardaş kimi ülfət bağladığı ustad Aşıq Hüseyn Cavanla görüşür. İranda məşhur şair aşığı Səyyahla dəyişir, Gülgöz Pərinin məclislərində olur. Cənubi Azərbaycana aid silsilə şeirlərini yazır.

1942-ci ilin fevral ayında Məzahirin xidmət etdiyi hissə İranda cəbhəyə göndərilir. 1942-ci ilin avqust ayında alman faşistləri ilə qeyri-bərabər vuruşmaların birində Məzahirgilin hissəsi düşmən tərəfindən dağıdılır. Sağ qalanlar, o cümlədən Məzahir sovet əsgərlərinə qovuşmaq üçün 12 gün piyada, çöllü-məşəli biyabanlıqlarda yol getməli olurlar. Lakin bu da bir nəticə vermir, alman kəşfiyyatçıları tərəfindən yaxalanan, Məzahirlə yoldaşları əsir alınır, ölüm düşərgələrinə salınır, Avropanın bir çox şəhərlərində olurlar...

Atam Vəliyev Ömər Hüseyn oğlu, bir vaxtlar cəbhə xatirələrini danışaraq deyirdi ki, Almaniyada, İtaliyada, Florensiyada Adriatik dənizinin sahillərində əsirlikdə olduq. Almaniyada əsirlikdə olarkən, bizim düşərgədə olan Məzahir Daşqınla tanış oldum. Atam danışdı ki, o, qeyri-adi, ilhamlı bir insan idi. Elə hey şeir yazırdı və yazdığı şeirləri də bizə oxuyurdu. Əsir düşərgəsində azərbaycanlıların sayı çox idi. Bizə başına toplaşmış, söhbətlər edir, maraqlı hadisələrdən danışır, dərddli və kədərli şeirlər oxuyurdu. Bir neçə dəfə bir yerə toplaşdığımızı bilib, bizi əsirlikdə cəzalandırıdılar. Məzahir o qədər maraqlı danışdı ki, ondan ayrılmaq olmurdu. Atam həmişə deyirdi ki, əsirlikdə olarkən Məzahir bizi duzlu-

məzəl söhbətləri ilə danırmağa qoymurdu. Məzahir latın əlifbasında iki kitablıq şeirlərini öz dəst-xətti ilə yazıb, atama bağışlamışdı. Müharibə qurtarandan sonra atam o kitabı özü ilə evə gətirmişdi. Atam Azərbaycanın bir çox rayonlarından olan cəbhə yoldaşlarının ünvanlarını saxlayırdı.

Müharibədən sonra atamın el şairi Məzahirlə görüşünü təşkil edə bilmədik. 1972-ci ilin əvvəlləri idi. Bakıdan Tiflis qatarı ilə Ermənistan, doğma kəndimizə gedirdim, burada bir nəfərlə həmsöhbət olduq. Söhbətimiz maraqlı alındı. Soruşdum ki yolun haradır, Borsunluya gedirəm, adını eşitməmiş olmasan, Məzahir Daşqının qardaşım, adım da Elxandır, — dedi. Çox sevindim. Atamın Məzahirlə əsirlikdə bir düşərgədə olduqlarından, onunla dostluğundan danışdım. Bundan sonra Elxanla tez-tez əlaqə yaradır, görüşüb söhbətləşirdik. Sonralar Bakıya bizə gələndə 12 səhifəlik dəftərə köçürdüyü Borsunlu şair Məzahir Daşqının şeirlərini və “Bir zaman can deyib, can eşidərdik...” (1991) kitabını mənə bağışladı.

Əzəblı bir ömür yaşamış Məzahir Daşqın 31 oktyabr 1979-cu ildə vəfat etmiş və doğma kəndi Borsunluda dəfn olunmuşdur.

Ermənistanın Allahverdi rayonunun Böyük Ayrıım kəndində tarix müəllimi işlədiyim vaxtlar çox zəngin kitabxanam vardı. 1986-cı ildə ailəmlə birlikdə Bakıya köçsəm də, evim-eşiyim, kitablarım kənddə qalmışdı. 1988-ci ildə ermənilərin işğalçılıq eməlləri nəticəsində elimizdən didərgin düşdük. Nə ev-eşiyimin eşyalarını, nə də kitablarımı çıxara bilmədim. Ermənilər kitablarımı od vurub yandırmışdılar. Atamın Məzahir Daşqından yadıqar olan kitabları da onların arasında idi.

Məzahir Daşqının qardaşı Elxanla qardaşım, professor İsmayıl Vəliyevi də tanış etmişdim. İsmayıl Azərbaycan KP MK-da təbliğat və təşviqat şöbəsində müdir vəzifəsində işləyərkən, Tərtər Borsunlu kəndində yaşamış şair Məzahir Daşqının heykəlinin qoyulmasına köməklik göstərmiş və heykəlin açılışında şəxsən özü də iştirak edib.

M.Daşqın 1941-ci ilədək şeirlərini Məzahir Borsunlu imzası ilə nəşr etdirmişdir. Həyatda üzleşdiyi haqsızlıq, ədalətsizlik, çəkdiyi dər-dəhşət, ardı-arası kəsilməyən təqiblər Borsunlunu Daşqın etmişdir. Bundan sonra ürəkləri fəth edən sənət incilərini Daşqın imzası ilə nəşr etdirmişdir. Bütün bu təqiblərə, haqsız hücumlara baxmayaraq, Daşqın vətəninin sədaqətli oğlu və el sənətkarı kimi həmişə doğma yurdu, onun minillik tarixə malik zəngin mədəniyyəti, qəhrəmanlığı ilə fəxr etmiş və belə bir yurdun övladı olmasından qürur duymuşdur.

Məhəmməd VƏLİYEV,
“Respublika”.